

Historie dolování hnědého uhlí u Malhostic

Ing. Tomáš Vácha

Hlavní báňská záchranná stanice Most, V. Vančury 2332, Most; t.vacha@7group.cz

Přijato: 4. 2. 2020, recenzováno: 6. a 10. 2. 2020

Abstrakt

Článek přibližuje historii dobývání v separátní hnědouhelné pánvi u obce Malhostice v okrese Teplice. Popisuje prokazatelné hlubinné doly činné v této pánvi a dobývací metody, které tyto doly používaly při exploataci uhelné sloje.

History of lignite mining at Malhostice

The article summarizes the history of lignite extraction in a separate brown coal basin near the village of Malhostice in the Teplice district. It describes the obvious underground mines active in this basin and the mining methods used by these mines in the extraction of the coal seam.

Geschichte des Braunkohlebergbaus bei Malhostice

Der Artikel erläutert die Geschichte des Abbaus im einem separaten Braunkohlenbecken bei der Gemeinde Malhostice im Kreis Teplice. Beschrieben werden nachweisbare in diesem Becken aktive Tiefgruben und Abbauverfahren, welche in diesen Gruben bei dem Abbau des Kohleflözes eingesetzt wurden.

Klíčová slova: Malhostická pánev, důl Stanislaus, důl Clary, důl Dagmar.

Keywords: Malhostice Basin, Stanislaus mine, Clary mine, Dagmar mine.

1 Úvod

Historie dobývání hnědého uhlí v rozlehlé Mostecké hnědouhelné pánvi je vesměs poměrně známa a byla již opakovaně popisována. Jednotlivé separátní hnědouhelné pánvičky k ní přináležející však zůstávaly často na okraji zájmu a leckdy nebyly dodnes podrobněji zdokumentovány a popsány. Nejinak tomu je i u malého lokálního ložiska ve východní části Mostecké pánve u obce Malhostice v okrese Teplice.

Malhostická separátní pánvička se nachází severně od spojnice mezi obcemi Sezemice a Malhostice a v současnosti jejím jižním okrajem prochází rychlostní silnice pro motorová vozidla R63 spojující města Teplice a Ústí nad Labem. Současně ji na západním okraji přetíná severojižním směrem okresní silnice spojující obce Suchá a Rtyň nad Bílinou, které jsou dnes spojeny pomocí obchvatu nadjezdem přes současnou silnici R63, avšak dříve bylo toto spojení obcí přímé.

Hnědouhelné ložisko má v podélném západovýchodním směru délku cca 700 m a ve směru severojižním cca 300 m, přičemž jeho východní část je v průměru široká pouze cca 140 m.

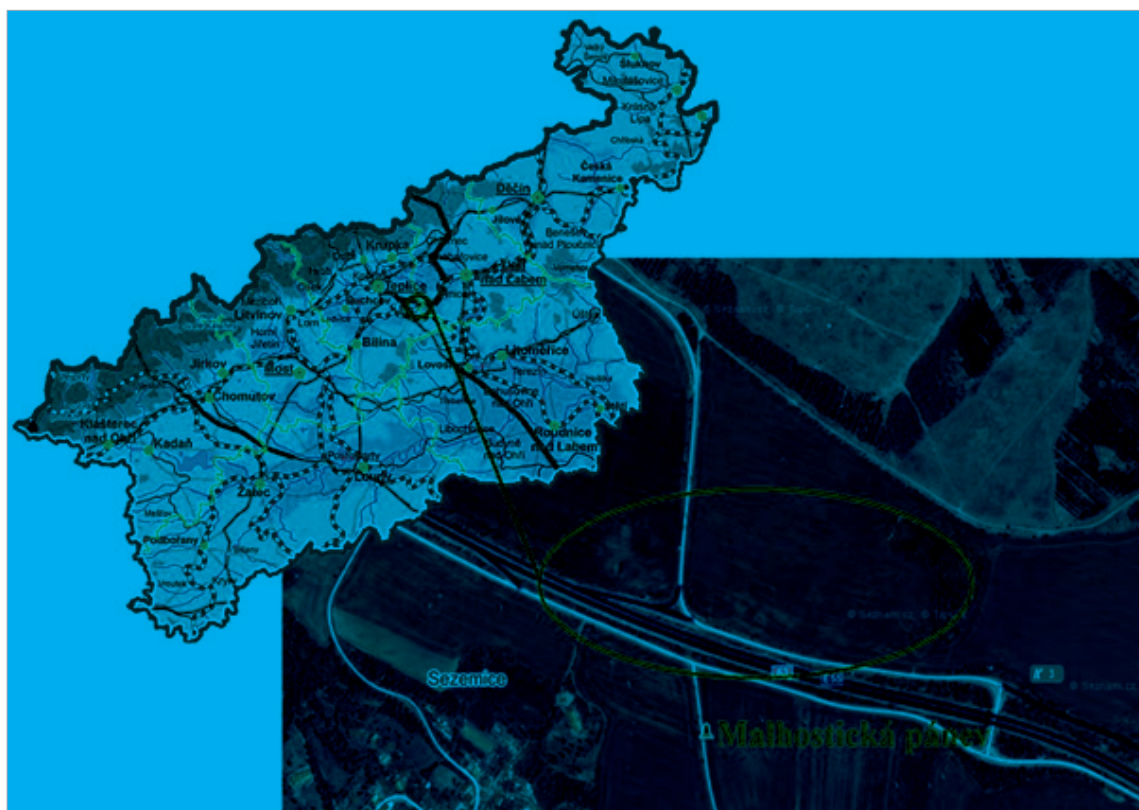
2 Malhostická uhelná pánev

Tak jako další blízké separátní pánvičky dokumentuje Malhostická pánev původně daleko rozsáhlejší sedimentační plochu hnědouhelné pánve. Jedná se zde o denudovaný pozůstatek produktivního miocénu, který byl mimo jiné ovlivněn sopečnými strukturami v blízkém okolí přináležejícím k Českému středohoří (např. blízká bazaltová vyvěřelina Rač).

Stratigrafie sedimentace je shodná s vývojem v hlavní pánvi jak po stránce litologického vývoje, tak i vzhledem ke sledu vrstevnatosti. Ploše uložená uhelná sloj má tvar mísy obrácené dnem vzhůru. Tento tvar je způsoben právě zmí-

něnou okolní denudací, tedy okraje ložiska po celém svém obvodu jsou prosté výchozu (vyklínění) sloje. Tento tvar ložiska je zdokumentován zakresleným historickým profilem ložiska z období let 1916-1918. Současně tento tvar ložiska dokládá rozložení porubních lávek v době dobývání ložiska. [4] Průměrná mocnost ložiska je cca 11 m a lze ji rozdělit na tři lávky (lavice), přičemž vrchní část sloje mocnou 4-5 m od nejkvalitnější střední části mocné 5-6 m odděluje výrazný proplástek světle šedého jílu o mocnosti 0,2 m (obrázek č. 2). Spodní sloj o mocnosti 1,1 m podružné kvality obsahující další dva jílové proplástky je od střední oddělena tmavě šedým jílem mocným 0,8-1,2 m. Nadloží uhelné sloje o průměrné mocnosti 35 m je tvořeno ve svrchní části vrstvou hlíny, rezavě hnědé spraše a sprašové hlíny o mocnosti až 2,5 m, pod kterou je uložena písčitá vrstva 2-3 m mocná, která nasedá na nadložní jíly navazující přímo na uhelnou sloj. U okrajů pánve mocnost sloje klesá vlivem zmíněné denudace. Sloj je prostá tektonických poruch, uhlí samotné je xyliticko-detrického typu. Jedná se o kvalitní substanci, kde díky blízkému formování struktur Českého středohoří došlo vlivem vyšších teplot k většímu stupni prouhelnění. Zdejší těžené uhlí bylo kvalitativně shodné s uhlím z chabařovických dolů [1].

Malhostická pánev se rozprostírá na jednoduchých dolových mírách Anna, Anton, Benjamin, Raimond, Paulus, Wenzeslaus, dvojitých dolových mírách Stanislaus, Jordan a dalších přebytků [1]. Počátek hornické činnosti v Malhostické pánvi nelze jednoznačně stanovit, nicméně lze říci, že dohledané historické mapové podklady svědčí o počátcích těžby před rokem 1906, avšak v dobových protokolárních záznamech báňského revírního úřadu z června roku 1936 je konstatováno, že: „ložisko bylo již přerubáno dolem Clary v letech 1872-1925 a mimo to také již dříve předchůdcem dolu“ [1,5]. V Malhostické pánvi prokazatelně těžily doly Stanislaus, Clary a Dagmar.

Obr. 1: Poloha Malhostické uhelné pánve.

3 Těžba uhlí v Malhostické pánvi

3.1 Důl Stanislaus

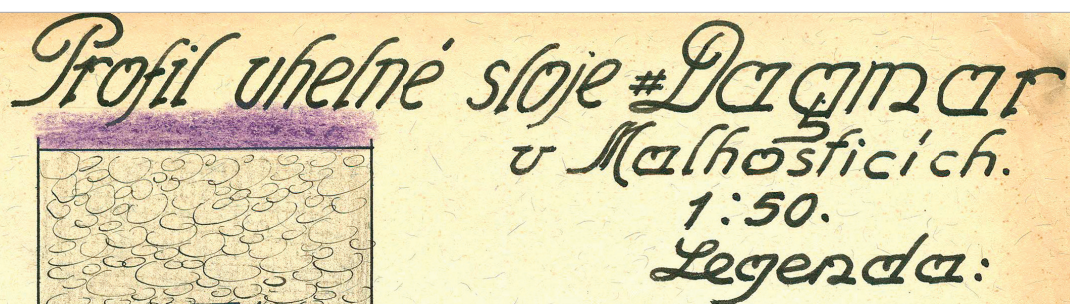
Důl Stanislaus byl založen na stejnojmenné dvojité míře před rokem 1907. Z dochované mapové dokumentace je patrné, že důl byl zpřístupněn dvojicí srubových jam v těžišti dolových měr, přičemž těžní jáma se nacházela cca 36 m severně od osy silnice spojující obce Sezemice a Malhostice a 84 m od křižovatky silnic Sezemice – Malhostice a Rtyně nad Bílinou – Žichlice. Větrná jáma se nacházela cca 64 m severně od osy silnice spojující obce Sezemice a Malhostice a cca 115 m severovýchodně od výše zmíněné křižovatky silnic. V současnosti bychom těžní jámu dolu museli hledat v ose rychlostní silnice R63 a větrnou jámu v blízkosti krajnice silnice Rtyně nad Bílinou – Suché. Již tento první prokazatelný důl však při rozdělení dolového pole narazil na plochy, které byly v minulosti těženy. S největší pravděpodobností se jednalo o tzv. selské dobývání, ke kterému nebyla žádná dokumentace a nebylo ze strany báňského úřadu nikterak dozorováno a korigováno. Pro toto divoké dolování byla relativně snadno dostupná kvalitní uhelná sloj s málo mocným nadložím ideální. Uhlenná sloj byla navíc takřka prostá přítoku důlních vod, jejichž čerpání by znamenalo zvýšení nákladů na těžbu, případně její úplné znemožnění. Minimální přítoky důlních vod jsou protokolárně zdokumentovány u posledního aktivního dolu Dagmar založeného v nejspodnější partii sloje, kdy již byly uhelná sloj a nadloží opakovaně rozrušeny předchozí těžební činností, čímž byly predisponovány pro akumulaci důlních vod. V zápise báňského úřadu z července 1936 je konstatováno: „přítok vody je malý, elektrické čerpadlo umístěné pod těžnou jámou je v činnosti jen několik minut za den“ [5]. Období ukončení těžby dolem Stanislaus není známo.

3.2 Důl Clary

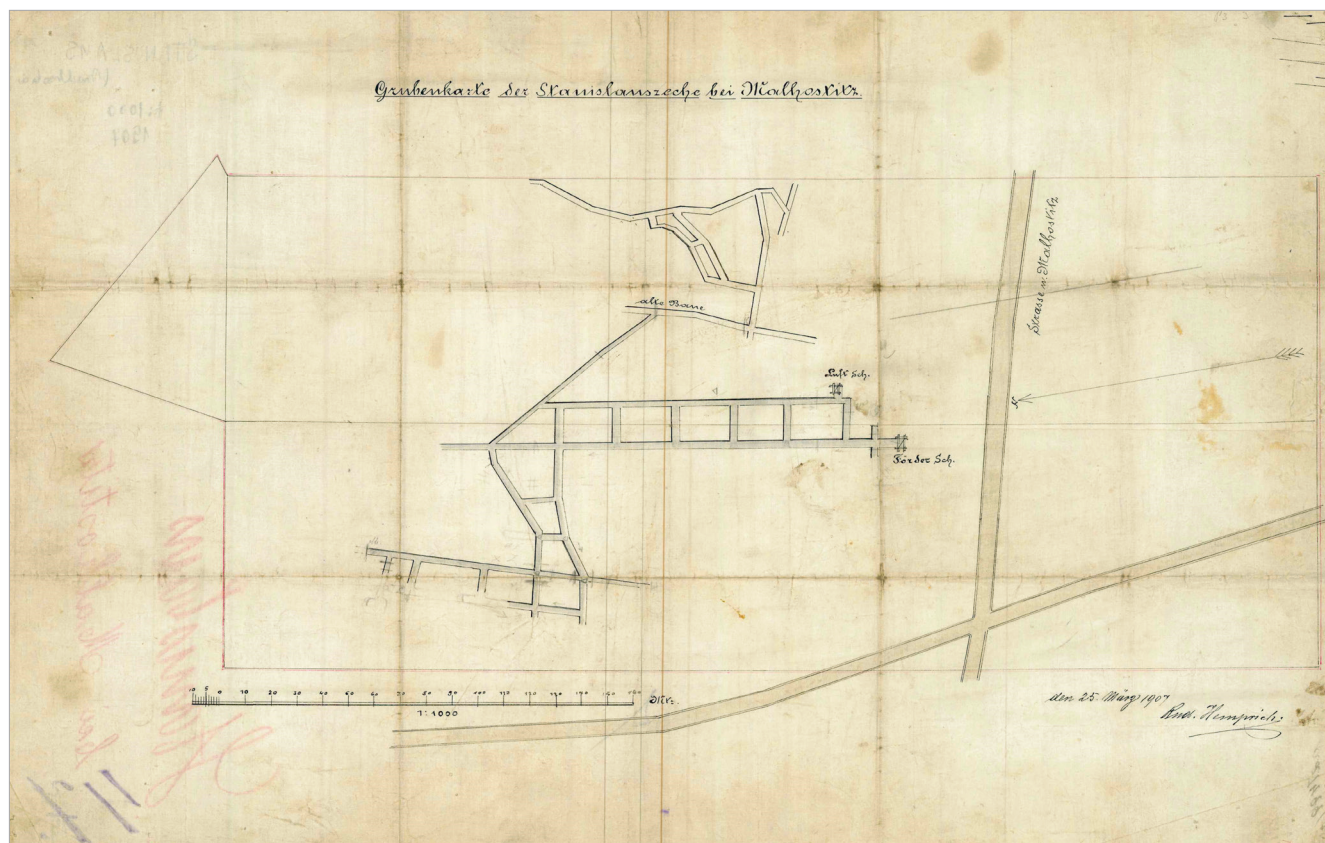
Důl Clary náležící knížeti Carlos Clary Aldringen započal s dobývacími pracemi prokazatelně v roce 1912 a jednalo se o důl, který těžil na všech dolových mírách ložiska, tedy v celé Malhostické pánvi. Důl byl otevřen těžní jámou hlubokou 39,5 m, která byla zaražena ve východním okraji ložiska u samotného okraje pánve. Příčný profil tohoto důlního díla není znám. Větrná jáma (severní) situovaná v severovýchodním okraji pánve hluboká 40 m měla příčný rozměr 2 x 1 m a byla vyztužena v celé své délce dřevem. Později, pro zlepšení odvětrání dolu, byla vyhloubena další výdušná jáma (jižní) nacházející se jihovýchodně od těžiště plochy [4].

Rovněž tento v místním měřítku „velkodůl“ se mimo po-zůstatků dolování svého předchůdce dolu Stanislaus potýkal při otvírce dolového pole opětovně s předchozí nezdokumentovanou hlubinnou těžbou. Selské dobývání bylo mimo jiné zastíženo v západní části ložiska, kde důl Clary podrubával od roku 1916 silnici Rtyně nad Bílinou – Žichlice. Vlivem poddolování docházelo k značným deformacím povrchového terénu, kdy například niveleta vozovky ve staničení 230 m severně od křižovatky silnic Sezemice – Malhostice a Rtyně nad Bílinou – Žichlice poklesla od původního měření nivelety povrchu ze dne 7. 2. 2015 do 2. 8. 2016 o 2,42 m. V dalším období v tomto bodě poklesy pokračovaly až na poslední zdokumentovanou hodnotu 4,66 m [4].

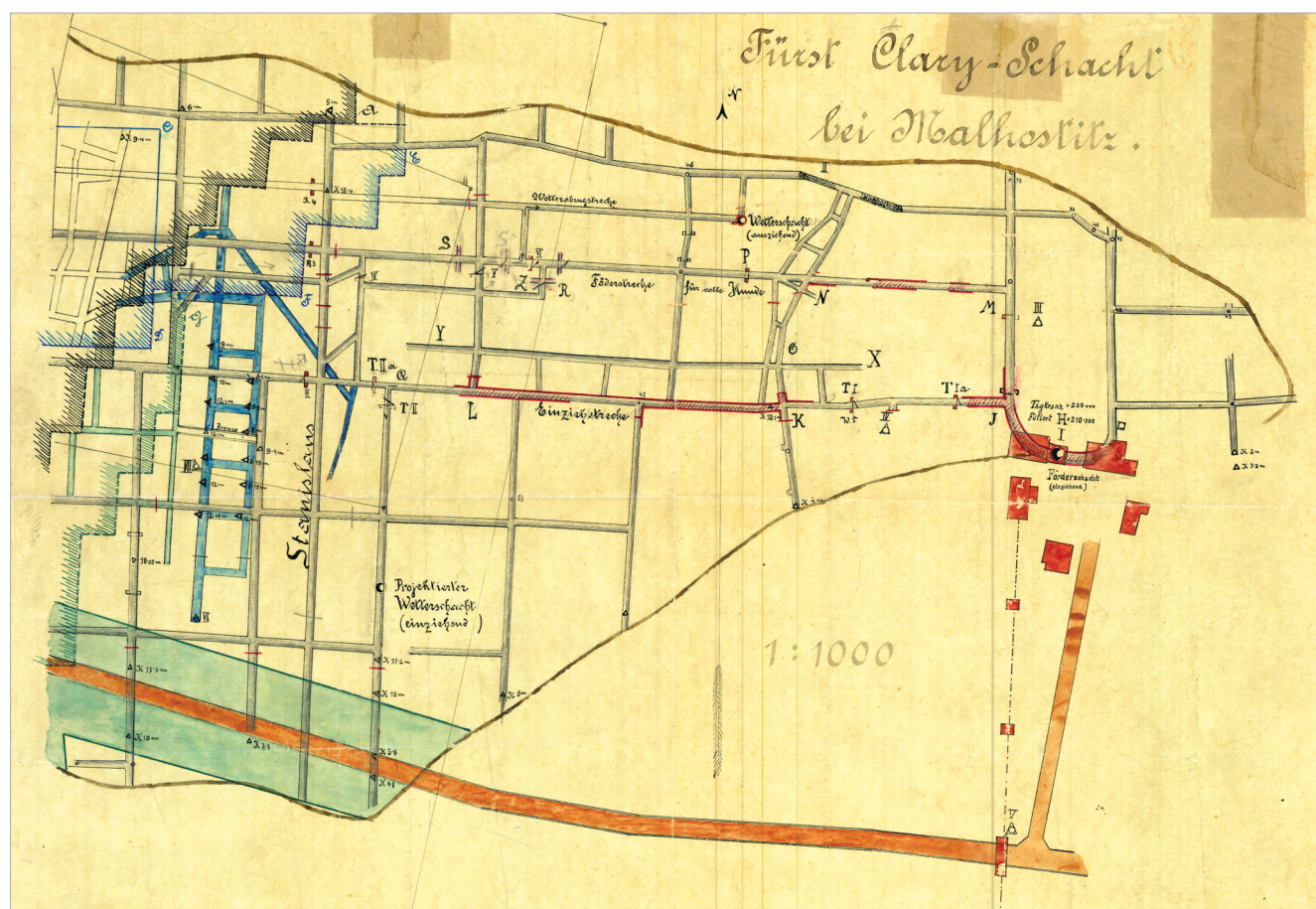
Těžba byla soustředěna opět na nejkvalitnější svrchní dvě lavice sloje, kdy byla nejprve dobývána na zával svrchní lavice o mocnosti cca 4-5 m a následně s odstupem střední lavice rovněž o mocnosti cca 5 m. Dobývací metodou zde bylo tzv. chabařovické komorování (pilířování), které bylo v místě

© 2020, VÚHU a.s.

Obr. 3: Mapa dolu Stanislaus z roku 1907. [2]

Obr. 4: Mapa části dolu Clary – nedatováno. [4]

a čase obvyklé. Vytěžené uhlí bylo z areálu dolu dopravováno na železniční nakládací rampu do Rtně nad Bílinou. K dopravě sloužila lanovka, zbudovaná v průběhu roku 1912, která měla 17 podpěr a dva ochranné mosty nad silnicemi. Tato lanová dráha byla na konci roku 1924 prodloužena na sousední Žichlickou separátní páničku, kde byl založen důl Clary II. Poslední dochované zmínky o dobývání dolem Clary I v Malhosticích jsou z 9. srpna roku 1930. V září roku 1930 již byla šachetní budova bourána a jámy postupně zasypávány odvalovým materiálem sestávajícím se z mouru, škváry a jílu. V areálu dolu v té době bydlely 3 rodiny s dětmi, včetně vlastníka pozemků p. Františka Komůrky. Závalové území mělo hluboké propadliny (pinky) zaplněné vodou. Pak pravděpodobně těžební činnost v Malhostické pánvi dočasně ustala [4].

3.3 Důl Dagmar

Důl Dagmar založila podnikatelka Štěpánka Milecová ze Srbic č.p. 35, která získala od Teplicko - kladenského těžářstva důlní míry Stanislaus s příměrkem 1 006 m² a 1. března roku 1933 začala hloubit jámu o rozměru 1,1 m x 2 m, přičemž byla zřízena dvě oddělení. Jedno (1,1 m x 0,8 m) pro lezení a větrání, druhé (1,1 m x 1,2 m) pro těžení klecí. Na uhlí bylo naraženo 13. 4. 1933. Jáma na parcele č. 123 v k. ú. Malhostice, náležející rolníku p. Krausovi ze Rtně, měla celkovou hloubku 43 m,

z toho bylo 7 m uhlí a 36 m nadloží. Náraží a jáma v uhlí byly vyzděny cihelným zdívem. Náraží bylo zřízeno v prostřední, tedy již těžené lavici. Vzhledem k předcházející opakované intenzivní těžbě předchozích dolů nebyla v celém dolovém poli žádná nerubaná plocha. Tím byl důl Dagmar odkázán na těžbu zbytkového uhlí z předchozích dobývek, případně na rostlou uhelnou sloj ve třetí lavici, která však byla velmi nekvalitní. Důl se v počátku své těžby zaměřil pouze na zanechané zbytky kvalitního uhlí ze střední a svrchní lavice. Chodby se razily cca 4 m nad podloží ložiska v zanechaných mezpilířích po předchozí těžbě a procházely četnými závaly. Jednalo se zde o tzv. mezpilířovou dobývací metodu. Toto dobývání bylo velmi obtížné, hlavně pokud se týkalo zabezpečení ražených chodeb v závalech proti záparům a ohňům. Poruby zde přicházely jen velmi zřídka k provedení, neboť mezpilíř velmi často nevydržel poddělavku, takže uhlí se více těžilo vypouštěním zásoby ze starých dobývek. Po odečtení ochranných pilířů pro silnice a bezslojového pásma v severní části dolových měř přicházelo v úvahu asi 40 000 m² již přerubané sloje k dalšímu rubání. V letech 1933-1934 již bylo vyruáno 4 900 m² sloje. Celkové množství dobytelného uhlí mezpilířováním bylo odhadováno na 150 000 tun. Hlavním odběratelem byla firma A. WEIGL Gesellschaft m.b.H. & Co. z Ústí nad Labem [1,5].

Obr. 5: Mapa dolu Dagmar z roku 1937. [3]

Tab. 1: Stav osazenstva dolu Dagmar v roce 1937 a hrubá mzda na hlavu a směnu [1,5].

Pozice	Počet zaměstnanců	Hrubá mzda [Kč]
závodní (dozorci pro I. sm.)	1	40,-
dozorci pro II. směnu	1	40,-
vrchní kopáč pro noční směnu	1	38,-
kopáčů	22	35,-
vozači (dopraváři)	3	20,-
strojníci	2	25,-
dělníci na povrchu	4	20,-
kovář	1	35,-
kancelářská síla	1	40,-

Celosvětová ekonomická krize třicátých let 20. století ne-milosrdně doléhala i na důl Dagmar. Šetřilo se, kde se dalo; těžba v závalových polích byla nákladná a přinášela další problémy stran zvýšené záparovosti, zvětšených důlních tlaků a výskytu nebezpečných důlních plynů.

V září 1934 byla vyhloubena nová jáma (nová těžní) hluboká 47 m, která již byla prohloubena do spodní lavice sloje za účelem rubání spodní lávky a zlepšení větrání dolu. Konečně měl důl dva východy z dolu. Bylo dočasně ukončeno mezpilířové dobývání v hořejších lávkách na příkaz báňského úřadu. Důvodem byla jednak poměrně krátká doba od původního rubání vrchní lávky a zejména četné zápary, které se zde vyskytovaly. Nové chodby se začaly razit v nekvalitní spodní lávce směrem severním k hranici dolových měr. Při této rozrážce se v roce 1935 opětovně narazilo na pozůstatky „černé těžby“ při západní hranici důlních měr. Jednalo se zde o několik starých chodeb, které směřovaly pod okresní silnici Rtyň – Žichlice. Chodby směřovaly do sousedních důlních měr náležejících Teplicko – kladenskému těžářstvu [1,5].

Ke konci roku 1935 se již opětovně začalo dobývat uhlí ze svrchních lavic. Z chodeb hnaných ve spodní lavici u severní hranice pole byly do svrchních lavic vystříleny 2 šachtice o profilu cca 1 x 1,5 m a dobývalo se zde opět závalové uhlí a zbytky pilířů po dole Clary. Vytěžené uhlí se sypalo do vystřílených šachtic a odtud se dále ručně tlačnými vozy dopravovalo k těžní jámě. Již počátkem roku 1936 odtěžení doznalo změny, uhlí již nebylo sypano do šachtic, ale bylo dopravováno do spodní sloje svážnou chodbou. Další způsob dobývání - pilířování, byl zaveden v první polovině roku 1936. Ve spodní části sloje se razily dvě rovnoběžné chodby vzdálené od sebe 22 m až ke stařinám a spojovaly se před porubem rozrázkovými chodbami vzdálenými od sebe 6 m. Tím vznikl pilíř uhlí 22 x 6 m, který se rubal poruby 4 m širokými a 4-5 m dlouhými. Proti stařinám se ponechával ochranný pilíř 1-2 m. Proplástek 1,2 m mocný nad spodní slojí se v porubu sestřelil a zbylá zásoba uhlí v zavalených komorách se pomocí opichovacích tyčí vypustila a vytěžila. Narazilo-li se při tom na pilíř uhlí zanechaný mezi poruby, vystřílel se, jak jen to bylo možné. Pouze v ojedinělých případech se podařilo založit komorový porub o porubní výšce až 8 m. Od ražení chodeb v zanechaných pilířích již bylo upuštěno, opětovně z důvodu zvýšené záparovosti a výskytu nebezpečných důlních plynů.

V únoru roku 1935 byla průměrná těžba dolu Dagmar 50 t denně, v únoru 1937 denně 65 t a v červenci 1938 denně 40 t [1,5].

3.4 Ukončení těžby

Přestože se vyvíjelo veškeré úsilí k efektivní těžbě, důl byl nerentabilní a potýkal se dlouhodobě s existenčními problémy. V roce 1937 již Štěpánka Milecová nemohla dále důl provozovat z důvodu nedostatku financí, přestože ji byla v minulosti firmou A. WEIGL poskytnuta půjčka 200 000,- Kč. Novým majitelem se tedy 10. října 1937 stalo Uhelné těžářstvo Kristina v Ústí nad Labem, Malá valová 1, s báňským plnomocníkem JUDr. Arnoštem Weiglem. Jiný majitel, ale pro důl nic nového. Opětovně pokusy o dobývání mezpilířů ve střední lavici ražením chodem ve střední lavici, opětovná ekonomická nerentabilita dolu, znovu opakující se nespokojenost zaměstnanců se mzdou a pracovními podmínkami nevěstily dolu dlouhou budoucnost. Snižování počtu zaměstnanců, těžby a ztížený odbyt v roce 1938 bylo předzvěstí konce dolu [1,5]. V roce 1939 byl důl definitivně uzavřen a exploatace hnědouhelné substance v Malhostické pánvičce navždy ustala.

Těžba v sousední severně uložené separátní Žichlické pánvičce, která měla obdobnou rozlohu a současně historii opakujícího se přerubávání, však ještě jednou povstala. Stalo se tak v roce 1984, kdy byla pánvička vytěžena lomem a byl z ní získán téměř 1 mil. tun uhlí. Následně byl vyuhlený prostor přesypán do roku 1986 lochočickou výsypkou.

4 Závěr

V současné době jsou pozůstatky těžby v Malhostické pánvi stále dohledatelné v terénu, kde je patrná poklesová kotlina, rovněž v zalesněném remízku jsou patrné sutiny z budov areálu dolu Clary. Následky dobývání lze rovněž vyzorovat na leteckém snímku z května roku 2016, kde jsou patrné plošné rozdíly ve zbarvení vegetace v místech bývalých propadů (poklesů) terénu. Jednoznačně však terén prošel rekultivací. Propadliny naplněné vodou byly zasypány, původní zemědělská činnost se navrátila. Podrubaná a poklesy zdevastovaná silnice byla uvedena do původního stavu.

V dnešních dnech se bývalá těžba Malhostické pánve po dlouhých desetiletích připomíná v souvislosti se záměrem plánované výstavby velkého logistického centra Business Park Teplice v této oblasti.

Literatura

- [1] Státní oblastní archiv v Litoměřicích – pracoviště Most Velebudice, archivní fond RBÚ Duchcov, kart. 51.
- [2] Státní oblastní archiv v Litoměřicích – pracoviště Most Velebudice, sbírka map a plánů, kart. 172.
- [3] Státní oblastní archiv v Litoměřicích – pracoviště Most Velebudice, sbírka map a plánů, kart. 31.
- [4] Státní oblastní archiv v Litoměřicích – pracoviště Most Velebudice, archivní fond RBÚ Teplice, kart. 201.
- [5] Státní oblastní archiv v Litoměřicích – pracoviště Most Velebudice, archivní fond RBÚ Teplice, kart. 262.